

SOCIALINĖS PARAMOS KONCEPCIJOS KOMPLEKSIŠKUMO DISKURSAS ĮKALINIMO INSTITUCIJOSE

Aistė Bartkevičienė, Dalia Žasytytė

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius, Lietuva

Remigijus Bubnys

Šiaulių valstybinė kolegija
Aušros al. 40, Šiauliai, Lietuva
El. p. r.bubnys@svako.lt

Anotacija

Straipsnyje analizuojama socialinės paramos samprata semantiniu ir koncepciniu požiūriais. Tyrimo objektas: socialinės paramos koncepcijos kompleksiško diskursas. Tyrimo tikslas – atskleisti socialinės paramos koncepcijos kompleksiško charakteristikas ir požymius, remiantis įkalinimo institucijų veiklos specifiškumu. Tyrimo metodas: koncepto analizė. Tyrimo klausimai: Kokios egzistuoja socialinės paramos apibrėžtys ir koncepcijos? Kaip charakterizuojama socialinė parama ir koks pastarosios turinys?

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė parama - tai formali arba neformali pagalba, kurią sudaro socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės ir pagalbos teikimo būdai, ši parama gali būti derinama tarpusavyje, pasitelkiant materialinius, socialinius, žmogiškuosius išteklius, ir socialinės paramos galutiniu rezultatu turėtų būti sėkminga asmens reintegracija visuomenėje. Socialinės paramos teikėjais gali būti valstybinės ir nevalstybinės organizacijos. Socialinė parama taip pat gali būti teikiama pasitelkiant socialinių tinklus, t. y. konkrečius asmenis arba organizacijas. Socialinę paramą sudaro tokie komponentai, kaip nuosekliai vykdoma programinė veikla; socialinės pagalbos veiksmų plano parengimas ir jo įgyvendinimas rengimas; socialinių, kognityvinių bei praktinės veiklos įgūdžių atstatymas, tačiau esminiu socialinės paramos komponentu laikytinos socialinės paslaugos, pašalpos bei išmokos. Viena iš socialinės paramos teikimo sąlygų tampa bendravimas, kuris realizuojamas per socialinę interakciją. Efektyvios ir veiksmingos socialinės paramos charakteristika gali būti socialinio darbuotojo vertybės, veiklos įgūdžiai, gebėjimai bei specifiniai vaidmenys.

Reikšminiai žodžiai: socialinė parama, socialinės paramos koncepcijos, socialinio darbo metodai, socialinės paslaugos, diskursas.

Įvadas

Temos aktualumas. Socialinės paramos sąvoka labai plati ir kompleksiška. Socialinės paramos koncepciją tyrinėjo tokie mokslininkai, kaip Sarason, Levine, Basham (1983), Vaux (1998), Cullen, Wright, Chamlin (1999), Budde, Schene (2004), Jiang, Winfree (2006), Gideon (2007) ir kiti mokslininkai. Sarason ir kt. (1983) teigia, kad veiksmingos socialinės paramos suteikimas yra vienas iš esminių veiksnių, padedančių krizinėse situacijose bei psichologiškai traumuojančiuose įvykiuose. Vaux (1988), tyrinėdamas socialinę paramą kaip turinčią instrumentinius bei materialinius išteklius, pabrėžia, kad socialinė parama gali būti teikiama įvairiais būdais ir formomis, t. y. nuo formalių išteklių iki neformalios paramos. Pastarasis autorius teigia, kad socialinė parama turi įtakos ne tik nusikalstamumui, bet ir asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, psichologinėms bei elgesio išdavoms. Budde, Schene (2004) pristato socialinės paramos kaip neformalios pagalbos koncepciją. Mokslininkai teigia, jog nors neformali pagalba ir yra patraukli, tačiau dar nėra pakankamai surinkta empirinių įrodymų, kurie parodytų, kaip reikėtų derinti formalią ir neformalią pagalbą. Taip pat mokslininkai pabrėžia tai, kad reikėtų daugiau dėmesio skirti supratimui apie tai, kaip neformali pagalba veikia individo elgesį, siekiant mažinti nusikalstamumą. Jiang, Winfree (2006) savo tyrimuose daugiau dėmesio skiria skirtumams tarp laisvės atėmimo bausmę atliekančių vyrų ir moterų, todėl mokslininko tyrimo objektas – paramos pobūdis lyties atžvilgiu. Pastarųjų mokslininkų atlikti tyrimai leidžia teigti, jog nuteistos moterys daugiau paramos gauna iš savo vaikų: laiškais, skambučiais, aplankymais. Tuo tarpu, nuteistieji vyrai daugiau paramos gauna iš savo antrųjų pusių – žmonių. Gideon (2007) atliktas tyrimas apie nuteistųjų reabilitaciją ir reintegraciją, atlikus laisvės atėmimo bausmę, fokusuojasi į tai, kaip tiriamieji suvokia gydymą ir priežiūrą po paleidimo į laisvę. Apibendrinus užsienio mokslininkų atliktų tyrimų rezultatus, galima teigti, kad nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę įkalinimo įstaigoje, dalyvavimas gydymo nuo priklausomybės narkotikams programose sumažina recidyvizmo tikimybę, svarbų vaidmenį atlieka ir bendruomenės pagalba.

Užsienio mokslininkų teigimu, socialinio darbo profesionalizacijos ir socialinės paramos klausimai pradėti tyrinėti JAV apie 1970 m., tačiau vis dar stokojama sisteminių socialinio darbo mokslo tyrimų, kuriuose būtų koncentruojamasi ne tik į sociologinį ir psichologinį požiūrį, bet ir į socialinio darbo mokslo požiūrį. Atlikta mokslo šaltinių analizė leidžia teigti, kad socialinė parama nėra monodisciplininis konceptas, todėl šiame straipsnyje siekiama atskleisti socialinės paramos kompleksumą. Todėl socialinės paramos samprata bus analizuojama pasitelkiant įvairių mokslo krypčių ir šakų koncepcijas ir apibrėžtis. *Straipsniu siekiama atsakyti į probleminį klausimą: Kokios egzistuoja socialinės paramos apibrėžtys ir koncepcijos? Kaip charakterizuojama socialinė parama ir koks pastarosios turinys?*

Tyrimo objektas – socialinės paramos koncepcijos kompleksiskumo diskursas.

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinės paramos koncepcijos kompleksiskumo charakteristikas ir požymius, remiantis įkalinimo institucijų veiklos specifiskumu.

Tyrimo metodas: koncepto analizė. Koncepto analizė apima apibrėžtis, apibūdinančias konkrečias charakteristikas bei teorinį konkrečios koncepcijos charakteristikų modelį, kuriuo remiantis galima atlikti tyrimus (Walker, Avant, 1995; iš Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008). Koncepcijų analizė naudojama, siekiant apibrėžti ir patikrinti sąvoką bei jos naudojimą kalbiniu požiūriu mokslinėje literatūroje ir apibūdinti, kas yra konkreti koncepcija (Žydžiūnaitė, 2005). Koncepcijos analizėje svarbu iškristalizuoti dviprasmiškumus, neaiškumus mokslinėje literatūroje, kurioje pateikiamos daugiaprasmiškos ir multidiscipliniškos apibrėžtys (Ruth, 2002; iš Žydžiūnaitė, 2005).

Socialinės paramos koncepcijos kompleksiskumas

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000) nurodo žodžio „parama“ reikšmes, t. y. ramstis, atrama, parėmimas, pagalba. Tam pačiame žodyne pateikta pagalbos reikšmė, kad pagalba – tai pagalbėjimas, padėjimas. Lietuvių - anglų kalbų žodyne (1991) pateikiamos žodžio „parama“ šios reikšmės anglų kalboje: *support, prop, maintenance*, taip pat pateikiamos žodžio „pagalba“ šios reikšmės anglų kalboje: *help, aid, assistance*. Didžiąją anglų – lietuvių kalbos žodyne (2002) randamos aukščiau išvardintų žodžių prasmės, kurios pateiktos 1 lentelėje.

1 lentelė

Paramos / pagalbos termino atitikmenys ir jų reikšmės

Paramos / pagalbos terminas anglų kalboje ir tiesioginis vertimas į lietuvių kalbą	Termino paaiškinimas
Support (parama)	<ul style="list-style-type: none"> • Palaikymas, parama • Maitintojas • Atrama ramstis
Prop (parama)	<ul style="list-style-type: none"> • Ramstis • Išlaikytojas
Maintenance (parama)	<ul style="list-style-type: none"> • Palaikymas, parėmimas, parama • Išlaikymas, užlaikymas • Tvirtinimas
Help (pagalba)	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalba • Pagalbininkas • Priemonė
Aid (pagalba)	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalba • Padėjėjas • Pagalbinės priemonės
Assistance (pagalba)	<ul style="list-style-type: none"> • Pagalba

Teigtina, jog sąvoka „parama“ laikytina sinonimiška sąvokai „pagalba“, nes apima daiktavardžius, turinčius panašią ir / arba analogišką prasmę, pateiktas pavyzdys:

Parama = pagalba = maitintojas → išlaikytojas → pagalbininkas → padėjėjas

Atlikus mokslinių šaltinių analizę, galima teigti, jog socialinės paramos konceptas pasižymi reikšmių gausa. Socialinės paramos apibrėžtys pateiktos 2 lentelėje.

Vaux (1988), Cameron, Vanderwoerd (1997), Budde, Schene (2004), taip pat ir House (1981) vieningai nurodo, **jog socialinė parama yra emocinė parama**. Tarptautinių žodžių žodyne (2004) emocijos apibūdinamos kaip žmogaus tiesioginis šališkas aplinkos reiškinių ir situacijų reikšmių išgyvenimas. Galima daryti prielaidą, jog asmuo, gaudamas paramą lengviau išgyvena patiriamas situacijas. Tai galima sieti su socialinio darbuotojo empatija. Johnson (2003) teigia, kad empatija – tai sugebėjimas bendrauti su asmeniu, leisti jam suprasti, kad jo

problema rūpi iš tikrųjų bei kad norima jį suprasti. Empatija parodoma, kad svarbiausia yra kliento gerovė. Ji išreiškiama pripažįstant kliento jausmus, atidžiai išklausant, ką nori pasakyti klientas, įsijaučiant į kliento probleminę situaciją, išgyvenimus. Tai tarsi įsijautimas į kliento emocinę būseną. *Toks teiginys leidžia daryti prielaidą, jog socialinės paramos teikimo procese socialinis darbuotojas turi būti empatiškas, teikdamas socialinę paramą.*

2 lentelė

Socialinės paramos apibrėžtys ir rūšys

Autorius/iai	Socialinės paramos koncepto turinys
Cullen, 1994; Lin 1986	Pagalba iš socialinių tinklų
House, 1981	Emocinis susirūpinimas, instrumentinė pagalba bei informavimas
Heard and Lake, 1986; Sarason, Levine, Basham, 1983	Atskiras/individualus pagalbos prieinamumas stresinėse situacijose, kuris išreiškiamas per rūpinimąsi, vertės jausmą
Vaux, 1988	Emocinė, instrumentinė parama įvairios pagalbos formos, teikiamos žmonių, kultūros, socialinio proceso sąveikoje
Cullen, 1994	Du aspektai – paramos struktūra ir paramos procesas
Thomas, Ganster, 1995	Mažina neigiamus stresorius kaupiant išteklius
Cameron, Vanderwoerd, 1997	Emocinė, instrumentinė parama
Cullen, Wright, Chamlin, 1999	Vienas iš veiksnių, kuris apsaugo nuo nusikaltimų
Littell, Tajima, 2000	Šeimos pagalba bendradarbiaujant su profesionaliais specialistais
Budde, Schene, 2004	Strategija teikti konkrečią pagalbą, siūlyti emocinę paramą, teigiamus socialinius ryšius, skatinti saugumą Neformali pagalba
Jiang, Winfree, 2006	Vidinė ir išorinė socialinė parama, teikiama organizacijos, formali, neformali
Gideon, 2007	Formali pagalba

Parama „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) apibūdinama kaip ramstis, atrama. Galima daryti prielaidą, jog asmuo gaunantis paramą „turi ramstį“, ir tai gali būti tapatinama su sąveikos terminu. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000) sąveika apibūdinta kaip abipusis poveikis, todėl socialinio darbuotojo klientai gali sąveikauti su socialiniu darbuotoju, psichologu, teisininku, medicinos darbuotoju ir kitais specialistais. Vadinasi, galima daryti prielaidą, jog jų tarpusavio sąveika arba interakcija yra socialinė. Anot Jacikevičiaus, Gučo, Rimkutės (1986), Večkienės, Grebliausienės, Sokolovienės, Chreptavičienės (1996) socialinė interakcija – tai aktyvi vieno individo sąveika su kitais individualais, keitimasis veiksmais, judesiais bei tarpusavio poveikiu. Remiantis interakcijos teorija (Markevičienė, 2006), pasaulio suvokimas ir reakcijos į jį pasireiškia per anksčiau suformuotas vertybes, išankstinius vertinimus arba yra jų sąlygoti. Kontaktuojamas su kitais, žmogus visą laiką yra įtrauktas į savo suvokimo, vaidmens bei elgesio modifikacijos procesą. Todėl socialinio darbuotojo klientai, bendraudami su socialiniu darbuotoju ir kitais specialistais, turi galimybę modifikuoti savo elgesį, požiūrius bei nuostatas į tam tikrus dalykus. *Vadinasi, socialinei paramai būdinga socialinė interakcija, nes asmuo, gaunantis socialinę paramą, sąveikauja su įvairių sričių specialistais.*

Jacikevičius (1986), Večkienė ir kt. (1996) teigia, jog socialinė interakcija yra ir bendravimo komponentas. Todėl asmenų tarpusavio sąveiką galima būtų sieti ir su komunikacija. Markevičienė (2006) teigia, kad komunikacijos procesas – tai socialinis bendravimas su kitais. Adler, Rosenfeld, Towne (1989) išskiria tris komunikacijos poreikių tipus: priklausymo (formalioms ar neformalioms sąjungoms), kontrolės (poreikio įtakoti kitus) ir prisirišimo (pagarbos poreikį). Maslow teigia, jog visų lygių poreikiai turi būti patenkinti (Maslow, 2006). Akivaizdu, kad visi trys komunikacijos poreikiai gali būti patenkinti bendravimo pagalba. *Taigi, socialinė interakcija gali būti realizuojama per bendravimą. Bendraudami žmonės ne tik komunikuoja, bet ir veikia vieni kitus. Vadinasi, viena iš esminių socialinės paramos teikimo sąlygų tampa bendravimas, kuris realizuojamas per socialinę interakciją, nes asmuo, gaunantis socialinę paramą, gali sąveikauti su įvairių sričių specialistais.*

Vaux (1988), Cameron, Vanderwoerd (1997) ir House (1981) vieningai **sutaria, kad socialinė parama yra ir instrumentinė parama.** Būdvardis „instrumentinis“ reiškia, kad tam tikri veiksmai atliekami pasitelkiant instrumentus (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000). Vadinasi, socialinė parama gali būti tapatinama su socialinio darbo metodais, nes metodas yra veikimo būdas (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2000). Farley, Smith, Boyle (2000) ir DuBois, Miley (2008) išskiria tokius tradicinius *socialinio darbo metodus*: 1) individualus socialinis darbas; 2) socialinis darbas su grupe; 3) socialinis darbas bendruomenėje.

Individualus socialinio darbo su klientu esminiu elementu laikytinas interviu (Farley ir kt., 2000; DuBois, Miley, 2008). Kadushin, Kadushin (1997) teigia, kad socialinio darbo interviu – tai pagrindinė pagalbos proceso priemonė, leidžianti darbuotojui ir pačiam klientui geriau pažinti kliento situaciją ir ieškoti veiksmingiausių būdų pasiekti teigiamų pokyčių kliento gyvenime. Socialinio darbo interviu skirtas gyvenimiškiems, socialiniams klausimams spręsti (Butkevičienė, 2010).

Socialinio darbo interviu tikslai atskleidžia interviu tipologiją: tai socialinis tyrimas, įvertinamasis ir terapinis interviu. Butkevičienė (2010) teigia, kad socialinio tyrimo metu renkami duomenys apie klientą ir jo situaciją, siekiant numatyti tolesnės pagalbos planą. Remiantis šiais duomenimis, galima suprasti klientą ir jo būklę. Ši informacija apima objektyvius duomenis (išsimokslinimą, šeimos sudėtį, pajamas ir kt.), kliento ir kitų asmenų, susijusių su problema, mintis, elgesį, suvokimą, jausmus, požiūrį, lūkesčius, duomenis apie kliento išteklius. Įvertinamojo interviu tikslas yra įvertinti tam tikras kliento ir jo situacijos ypatybes, kuriomis remdamasi paslaugas teikianti įstaiga gali priimti atitinkamus sprendimus. Terapinio interviu tikslas – padėti klientui atrasti veiksmingiausias problemos sprendimo būdus, keisti savo elgesį, požiūrį, jausmus (Butkevičienė, 2010). Socialinis darbas su individu yra sudėtingas procesas, nes dažniausiai socialinio darbo klientai teigia, jog problemų neturi. Jiems sunku atsiverti socialiniui darbuotojui. Dirbant su klientais tikėtina, kad jie bandys manipuliuoti darbuotoju, siekti savo asmeninių tikslų. Todėl socialiniam darbuotojui gali tekti panaudoti konfrontaciją.

Socialinis darbas su grupe. Tai socialinio darbo intervencijos forma, kurią įgyvendinti pasitelkiamas grupės procesas, kuriame slypi poveikio asmeniui galimybė (Gvaldaitė, Švedaitė, 2005). Grupės procesas asmeniui, kuriam reikia pagalbos, suteikia vilties jausmą. Tai ypač svarbu klientams, kurie turi problemų su alkoholio ar narkotikų vartojimu. Taip pat darbas grupėje klientui gali parodyti, kad jis nėra vienas su savo problema. Grupėje galima gauti naudingų patarimų ir informacijos iš tų asmenų, kurie jau išsprendė analizuojamą problemą. Taip pat grupėje žmogus gali ne tik imti, bet ir duoti. Tai sukelia reikalingumo jausmą, kurio kartais taip trūksta klientams. Grupėje galima ugdyti bendravimo įgūdžius, išmokti kitokio socialinio elgesio. Grupėje galimas stiprus emocinis išgyvenimas, teikiantis palengvėjimą – atviros narių emocijos ir išgyvenimai nėra slopinami. Jausmų išliejimas gali atnešti palengvėjimą. Grupė taip pat gali padėti susitaikyti su nepakeičiamais gyvenimo įvykiais. Tačiau grupės nariai pratinami prie minties, kad jų būvimas grupėje laikinas. Grupės procesui pasibaigus, nariai turės spręsti problemas patys (Gvaldaitė, Švedaitė, 2005). Pavyzdžiui, socialinis darbas su nuteistųjų grupe, suteikia jiems saugumo jausmą, taip pat slopina vienatvės, nerimo jausmą, padeda įgyvendinti išsikeltus tikslus. Dar daugiau, priklausymas grupei sutvirtina nuteistojo asmeninį tapatumą (Colombero, 2004). Taikant darbo su grupe metodą stacionariose institucijose, kaip pavyzdžiui įkalinimo įstaigose, gali kilti problemų, nes nuteistieji priversti gyventi kartu su žmonėmis, kurių jie patys negali pasirinkti. Todėl su tais pačiais žmonėmis dalyvauti grupiniuose užsiėmimuose jiems gali būti sunku. Taip pat jie privalo laikytis tam tikrų nustatytų taisyklių, kurios gali jiems būti nepriimtinos. Vedant grupinius užsiėmimus gali kilti pasipriešinimas grupės vadovui. Klientams gali būti sunku jį suvokti kaip paramos teikėją. Tokiu atveju reikėtų vadovautis savanoriškumo principu (Gvaldaitė, Švedaitė, 2005). Klientai neturėtų būti verčiami dalyvauti užsiėmimuose. Todėl dar šioje vietoje svarbų vaidmenį atlieka ir bendravimo atmosfera. Bendravimo atmosfera – tai tam tikra emocinė erdvė, į kurią patenka bendraujantieji ir kurioje jie veikia (Colombero, 2004).

Socialinis darbas bendruomenėje. Sutton (1999) teigia, kad socialiniams darbuotojams, prieš pradėdami darbą bendruomenėje, reikėtų susipažinti su atitinkama vietoje, joje gyvenančiais žmonėmis bei užmegzti ryšius su kuo įtakingesniais asmenimis bendruomenėje. Straipsnio autorių nuomone, tokiu būdu socialinis darbuotojas galėtų susidaryti sisteminį portretą / vaizdą apie socialinius, kultūrinius, ekonominius, politinius ir kitus reiškinius vykstančius konkrečioje bendruomenėje. Anot Sutton (1999), pagrindinės bendruomenės darbo formos būtų šios: bendruomenės organizavimas, bendruomenės plėtojimas ir bendruomenės veikimas. Bendruomenės organizavimas – tai pagrindinė bendruomenės darbo forma, kurią sudaro geros kaimynystės, savanorių įtraukimas tenkinti socialines reikmes, savipagalbos grupių kūrimas, bendruomenės švietimas ir kvietimas dalyvauti vietinėse iniciatyvose. Pagrindinės taikomos strategijos organizuojant bendruomenę būtų: informavimas apie teikiamas paslaugas, ryšių tarp grupių užmezgimas, pozityvių santykių tarp skirtingų bendruomenės narių skatinimas. Plėtojant bendruomenę siekiama informuoti klientus apie jų turimas teises ir galimybes reikšti pretenzijas. Pagrindinės taikomos strategijos – tai kampanijų prieš deprivaciją ir diskriminaciją rengimas. Bendruomenės veikimas – politinis metodas, taikomas prieš esamus galios šaltinius. Kampanijų dėmesio centre: socialinės, ekonominės, politinės ir aplinkosaugos problemos, kurios labiau pabrėžia iššūkį ir konfliktą, jeigu manoma, kad toks pasirinktas problemos sprendimas duos greičiau reikiamų rezultatų negu sutarimo siekimas ir derybos.

Vadinasi, socialinė parama gali būti apibūdinta kaip socialinio darbo metodų taikymas: individualus socialinis darbas, socialinio darbo su grupe ir socialinio darbo bendruomenėje. Individualaus socialinio darbo pagrindą sudaro interviu, kuriuo siekiama pokyčio būtent to asmens probleminėje situacijoje. Tuo tarpu grupinių užsiėmimų metu, į pagalbą procesą įtraukiami grupės nariai (ne tik socialinis darbuotojas), kurie gali padėti susitaikyti su nepakeičiamais gyvenimo įvykiais ir suteikti palengvėjimą, sprendžiant problemas. Socialinis darbas bendruomenėje taikytinas klientams tame tarpe ir nuteistiesiems, išėjusiems į laisvę, siekiant jų integracijos konkrečioje bendruomenėje.

Socialiniai darbuotojai ir kiti pagalbos specialistai turėtų veikti trijose pagrindinėse veiklos srityse, kuriant ir įgyvendinant bendruomenės pagalbos metodą (Donati, 1982; iš Gvaldaitė, 2006): 1) stiprinti autonomiškas asociacijas, t. y. pirmines grupes, savanoriškas organizacijas, savipagalbos grupes ir t. t.; 2) tobulinti formalių ir neformalių socialinio darbo tarnybų bendradarbiavimo mechanizmus; 3) plėsti socialinio tinklo intervencijos metodus. *Galima daryti prielaidą, jog socialinio darbo bendruomenėje metodas taikytinas nuteistiesiems, išėjusiems į laisvę, siekiant jų integracijos konkrečioje bendruomenėje, plėtojant socialinių tinklų intervencijos strategiją.*

Cullen (1994) ir Lin (1986) teigia, kad **socialinė parama yra pagalba iš socialinių tinklų**. Littel, Tajima (2000) papildė socialinės paramos sąvoką, nurodydamos, jog socialinė parama yra šeimos pagalba bendradarbiaujant su profesionaliais specialistais. Gvaldaitė, Švedaitė (2005) socialinį tinklą apibrėžia: (a) sąsajų visumą; (b) komunikacijos tinklą; (c) individų naudojamą strategiją; (d) socialinių ryšių formą. Tuo tarpu Suslavičius ir kt. (1999) socialinį tinklą apibrėžia kaip sistemą žmonių (grupių), su kuriais asmuo palaiko kokius nors ryšius. Vadinasi, socialiniai tinklai yra tiesiogiai susiję su socialinių tinklų intervencijos modeliu. Socialinio tinklo modelis numato santykių tarp pirminio ir antrinio tinklo įvertinimą ir pasikeitimą, ypač atsižvelgiant ir teigiamai vertinant žmogaus „natūralų“ – pirminį- tinklą, t. y. santykius, kurie sudaro asmens istoriją ir gyvenimą ir įgauna jam simbolinę prasmę ir vertę. Tai „žmogiškojo kapitalo“ ištekliai, kuriuos reikia sutelkti ir išjudinti. Socialinis darbuotojas tampa santykių vadovu ir veikia asmenų ir pateis tinklo labai bei turi padėti ir skatinti susitikti tarpusavyje žmones, kuriuos jungia jų pripažįstami prasmingi ryšiai. Tinklui priklausantys asmenys turi prisiimti atsakomybę ir veikti asmens, kuris išreiškė prašymą arba kuris turi sunkumų ir problemų, labai (Gvaldaitė, 2006). *Pastarieji teiginiai leidžia daryti prielaidą, jog socialinė parama iš socialinių tinklų yra pagalba, kurią gali suteikti konkretūs asmenys (šeima, artimi giminaičiai, draugai) arba organizacijos (darbovietė, įmonė, įstaigos, socialinės institucijos, tame tarpe nevyriausybinės organizacijos), palaikančios socialinius ryšius su žmogumi turinčių socialinių problemų.*

Vaux (1988) nurodo, jog **socialinė parama yra įvairios pagalbos formos**. Gideon (2007) kartu su Jiang, Winfree (2006), Budde, Schene (2004) vieningai sutaria, kad **socialinė parama gali būti formali ir neformali**. Pagalba „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) apibūdinama kaip pagelbėjimas, padėjimas, parama. Pagalba šiame straipsnyje vartojama kaip sinonimas žodžiui parama. Forma „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) yra pateikiama kaip reiškinys būdas. *Vadinasi, socialinė parama gali būti valstybinė ir nevalstybinė* (Socialinės paramos koncepcija, 1994). Valstybinė socialinė parama teikiama, vadovaujantis socialinio solidarumo principu, pagal kurį valstybė įsipareigoja rūpintis kiekvienu žmogumi, kuris dėl objektyvių priežasčių pats to padaryti negali (Žin., 1994, Nr. 36-653). Valstybinį socialinės paramos sektorių sudaro valstybinės biudžetinės, savivaldybėms priklausančios institucijos. Tuo tarpu nevalstybiniam socialinės paramos sektoriui priklauso nevyriausybinės organizacijos, viešosios ir privačios įmonės (DuBois, Miley, 2008). Nevalstybinė socialinė parama yra pranašesnė už valstybinę socialinę pramą, tačiau jos nepakanka ir nevalstybinių organizacijų teikiama socialinė parama reikalauja mažesnių išlaidų (Socialinės paramos koncepcija, 1994). Autorių nuomone, siekiant užtikrinti socialinės paramos veiksmingumą, reikalinga valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus darni sąveika. Kaip jau minėta anksčiau, kad socialinė parama iš socialinių tinklų yra pagalba, kurią teikia konkretūs asmenys (šeima, artimi giminaičiai, draugai) arba organizacijos (darbovietė, įmonė, įstaigos, socialinės institucijos, tame tarpe nevyriausybinės organizacijos), palaikančios socialinius ryšius su žmogumi turinčių socialinių problemų (Bartkevičienė, Žasytytė, Bubnys, 2010). Remiantis socialinių tinklo modelio konceptualiomis nuostatomis, teigtina, kad šeima, artimi giminaičiai, draugai priklauso neformalios pagalbos sistemai, o organizacijos (darbovietė, įmonė, įstaigos, socialinės institucijos, tame tarpe nevyriausybinės organizacijos) priklauso formaliai pagalbos sistemai (Gvaldaitė, Švedaitė, 2005; Gvaldaitė, 2006). *Taigi, socialinės paramos teikėjais gali būti valstybinės ir nevalstybinės organizacijos. Šeimos, artimų giminaičių, draugų teikiama parama laikytina neformalia pagalba, o organizacijų (darbovietės, įmonės, įstaigos, socialinės institucijos, tame tarpe nevyriausybinių organizacijų) teikiama socialinė parama laikytina formalia pagalba.*

Cullen (1994) nurodo, jog socialinei paramai būdinga paramos struktūra. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000) struktūra apibūdinama kaip sudėtinių dalių tarpusavio išdėstymas ir ryšys, sandara. Tai gali būti sietina su Socialinės paramos koncepcija (Žin., 1994, Nr. 36-653), kurioje teigiama, kad socialinė parama yra socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės, kuriomis siekiama sudaryti būtinausias gyvenimo sąlygas asmenims, kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra nepakankamos, kad jie galėtų pasirūpinti savimi. Taigi, galima daryti prielaidą, jog socialinės paramos struktūrą sudaro socialinės ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės.

Socialinės paramos teikimo būdai nurodyti Socialinės paramos koncepcijoje (Žin., 1994, Nr. 36-653): (a) socialinės paslaugos ir socialinė globa; (b) pašalpos ir piniginės išmokos (dažniausiai teikiamos); (c) šalpa daiktais. Tai patvirtina ir House (1981), kuris teigia, kad **socialinė parama yra informavimas**. *Vadinasi, socialinė parama taip pat yra teikiama per socialines paslaugas*. Socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime (Žin., 2006, Nr.17-589). Išskiriamos bendrosios ir specialiosios socialinės paslaugos. Bendrosioms socialinėms paslaugoms priskiriamos informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo ir atstovavimo (jos teikiamos nemokamai), sociokultūrinės paslaugos, transporto organizavimo, maitinimo organizavimo, aprūpinimo būtinausiais drabužiais ir avalyne bei kitos paslaugos. Specialiosioms socialinėms paslaugoms priskiriama socialinė priežiūra bei socialinė globa. Kadangi nuteistųjų buvimas įkalinimo įstaigoje yra bausmės atlikimas, o ne socialinė priežiūra ar globa, todėl galima būtų teigti, kad įkalinimo įstaigose nuteistieji gauna bendrąsias socialines paslaugas (Žin., 2006, Nr.17-589). *Apibendrinant, galima daryti prielaidą, kad socialinės paramos sistemą sudaro socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės ir pagalbos teikimo būdai. Socialinė paramos esminiu komponentu laikytinos teikiamos socialinės paslaugos ir pašalpos bei išmokos, siekiant užtikrinti žmogaus funkcionavimą visuomenėje*.

Cullen (1994) nurodo, kad **socialinei paramai būdingas procesas**. Procesas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) apibūdinamas kaip nuosekli būvių kaita, glaudus ryšys, dėsningai vienas paskui kitą einantys raidos tarpsniai, sudarantys nenutrūkstamą vieningą vyksmą. Tai sietina su pagrindinėmis programomis, kurios vykdomos pataisos įstaigose: (a) naujai atvykusių į pataisos įstaigą nuteistųjų adaptacijos; (b) pataisos; (c) Integracijos į visuomenę.

Naujai atvykusių į pataisos įstaigą nuteistųjų adaptacijos programos tikslas yra išvelgti asmenų moralines, dorovines nuostatas, gebėjimus, siekius, taip pat numatyti galimą elgesio korekciją bei asmeninių problemų sprendimą (Stalioraitis, 2006; Blaževičius, Dermontas, Stalioraitis, Usik, 2004). Pataisos programos tikslas yra siekti nuteistųjų teisinės ir moralinės pataisos, kad jie savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis. Programa įgyvendinama remiantis bendraisiais ir specifiniais bausmės atlikimo principais bei nuostata, kad reikia skatinti kiekvieną nuteistąjį dalyvauti asmenybės ugdymo programoje (Stalioraitis, 2006; Blaževičius ir kt., 2004). Integracijos į visuomenę programos tikslas – tai asmens, dėl vieno ar kitų priežasčių eliminuoto iš visuomenės ir visuomeninės veiklos, socialinis ir psichologinis sugrąžinimas į socialinę aplinką (Stalioraitis, 2006). *Galima teigti, jog socialinės paramos komponentu tampa nuosekli, nuolat vykdoma programinė veikla, kurioje dalyvaudami nuteistieji pereina tam tikrus pažinimo etapus*.

Cullen, Wright, Chamlin (1999) nurodo, jog **socialinė parama yra vienas iš veiksnių, kuris apsaugo nuo nusikaltimų**. Veiksny „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) apibūdinamas kaip skatinimo priežastis, faktorius. Galima daryti prielaidą, jog asmuo gaunantis socialinę paramą turėtų tarsi paskatinimą elgtis kitaip. Veiksnius kaip skatinimo priežastis galima sieti su efektyviomis specifinėmis programomis, įgyvendinamomis dirbant su nuteistaisiais. Pavyzdžiui, pataisos įstaigose gali būti vykdomos socialinės rehabilitacijos užimtumo programos, turintiems priklausomybę nuo alkoholio, narkotikų, infekuotiems ŽIV ir kt. Viena iš jų – atpratimo nuo priklausomybių programa. Ja siekiama, kad nuteistieji atsisakytų psichinės priklausomybės nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių medžiagų ir žalingų įpročių, suvoktų jų žalą fizinei ir psichinei sveikatai. Ši programa vykdoma individualių, grupinių užsiemimų būdu (Stalioraitis, 2006).

Tuo tarpu Heard, Lake (1986) bei Sarason ir kt. (1983) papildo Cullen ir kt. (1999) pateiktą socialinės paramos sąvoką, teigdami, kad tai – **individualus pagalbos prieinamumas stresinėse situacijose, išreiškiamas per rūpinimąsi ir vertės jausmą**. Stresas „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2000) apibrėžiamas kaip organizmo reakcija, veikiant nepalankiems faktoriams, įtampa. Tai sietina su pagalba, teikiama asmeniui, kuris jaučia įtampą, stresą, t. y. neigiamas emocijas, nuteistasis patiria, kai sužino apie paskirtą bausmę. Tuomet tipiškiausios emocijos būna skriauda, kaltė ir gėda (Bandzevičienė, 2009).

Bandzevičienės teigimu (2009), asmens įkalinimas pataisos įstaigoje siejamas su socialine izoliacija. Socialinė izoliacija susijusi su praradimais, dėl kurių nuteistieji patiria stresą. Išskiriami socialiniai ir psichologiniai praradimai:

- *Socialiniai praradimai.* Įkalinimo metu asmuo atskiriamas nuo visuomenės. Bene didžiausias socialinis praradimas yra tai, jog apribojami nuteistojo ryšiai su šeima, kurie tikėtina vėliau nutrūksta. Taip pat prarandami tokie įgūdžiai: darbiniai, profesiniai ir pan. Izoliacijos metu atsiranda stigmatizacija, kriminalinė identifikacija.

- *Psichologiniai praradimai.* Būtina paminėti, jog psichologiniai praradimai nėra būdingi visiems nuteistiesiems. Nuteistieji įkalinimo įstaigoje tampa įtarūs ir nepasitikintys. Režimas, tiksliai dienotvarkė, kontrolė, nors tai yra neatribojama pataisos įstaigos gyvenimo dalis, užtikrinanti nuteistųjų apsaugą ir priežiūrą, pažeidžia jų vertingumo jausmą bei savigarbą.

Prie patiriamo streso, tiksliau jo pasekmių, galima būtų priskirti savižudišką elgesį. Tyčinis savęs žalojimas gali būti kompulsyvus ir impulsyvus. Kompulsyvus, kai yra nuolat jaučiamas poreikis žalotis. Tuo tarpu impulsyvus savęs žalojimas pasireiškia tam tikrose situacijose (Bandzevičienė, 2009).

Heard, Lake (1986) bei Sarason ir kt. (1983) teigia, kad socialinė parama išreiškiama per **rūpinimąsi ir vertės jausmą**. Rūpestis yra centrinė, dominuojanti ir suvienijanti pagalbos žmogui esmė, kuri atsiskleidžia profesinėje socialinio darbuotojo veikloje. Rūpesčio kultūra – tai perduodamos vertybės, nuostatos, normos, gyvenimo patirtis. Rūpinimasis žmogumi atsiskleidžia pagalbos veiksmais, įgalinančiais asmenį ar asmenų grupes tenkinti savo poreikius, gerinti gyvenimo sąlygas ir gyvenseną. Rūpinimasis remiasi tiesioginiu (ar netiesioginiu) puoselėjimu ir veiklos įgūdžiais, procesais, sprendimų priėmimo būdais, orientuotais į asistavimą žmonėms, kuriame atsispindi specifiniai socialinio darbuotojo profesionalo vaidmenys: empatija, palaikymas, užuojauta, saugumo užtikrinimas, parama, ugdytas, įvertinant individualius ar grupės asmenų poreikius, problemas ir numatant tikslus (McCance, McKenna, 1999; iš Petrauskienė, 2008). *Taigi, socialinio darbuotojo rūpinimosi klientu sistemą sudaro socialinio darbuotojo vertybės, veiklos įgūdžiai, gebėjimai bei specifiniai vaidmenys. Socialinės paramos charakteristika šiuo atveju tampa socialinio darbuotojo vertybės, veiklos įgūdžiai, gebėjimai bei specifiniai vaidmenys.*

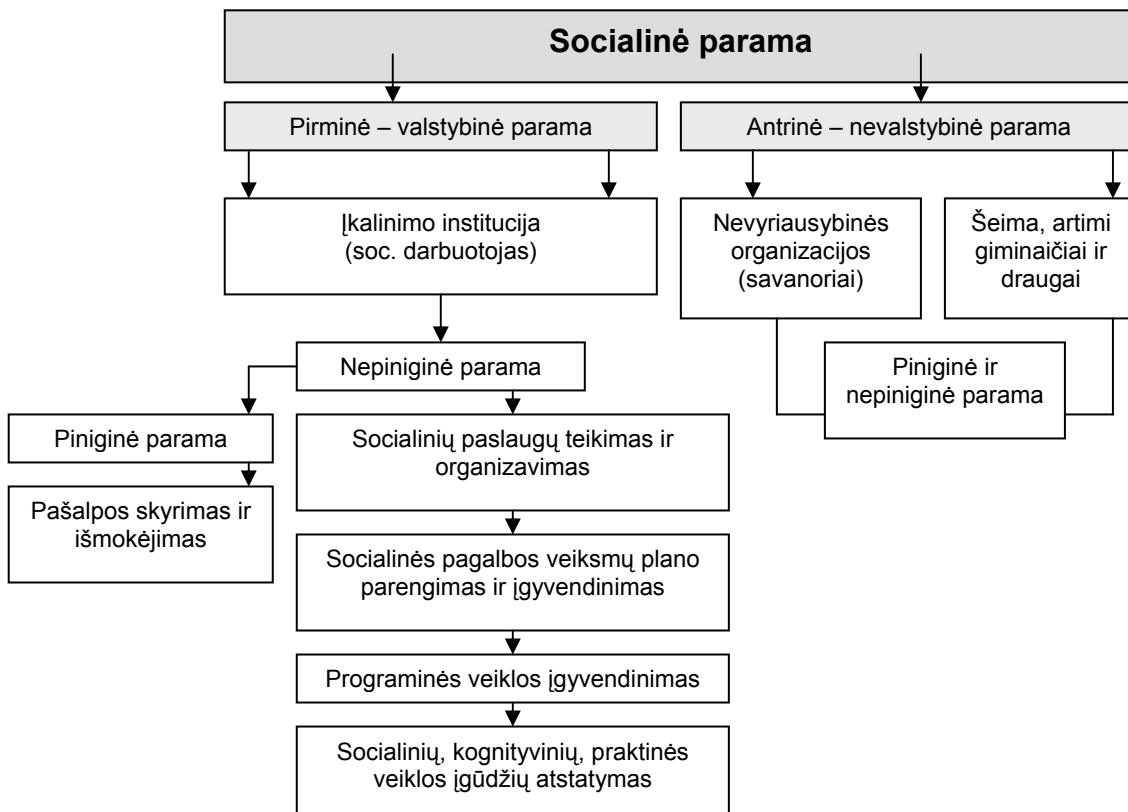
Budde, Schene (2004) papildo socialinės paramos sąvoką, teigdami, jog socialinė parama yra **strategija teikti konkrečią pagalbą, siūlyti emocinę paramą, teigiamus socialinius ryšius, skatinti saugumą**. Socialiniam darbuotojui norint parengti ir įgyvendinti veiksmų planą, reikia turėti pakankamai išteklių įgyvendinti jį, taip pat pasižymėti asmenine, socialine ir vadybine kompetencijomis, susijusių su pagalbos teikimu (Bartkevičienė, Žydzūnaitė, 2010). Vadinasi, galima daryti prielaidą, jog rūpinimosi sąvoka papildo strategijos sąvoką, ir atvirkščiai.

Praktinis veiksmų plano realizavimo pavyzdys galėtų būti socialinės reabilitacijos programos įgyvendinimas pataisos institucijose. Socialinė reabilitacija apibendrintai yra visuomenės kultūros, pataisos įstaigų darbuotojų, valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių ir nuteistųjų konstruktyvi sąveika, kuri apima daugelį aspektų, tokių kaip psichologinį, ekonominį, medicininį, dorovinį, teisinį parengimą integruojantis į visuomenę, nuteistojo socialinių teisių atkūrimą, nuteistojo kaip piliečio ugdymą, kad jis galėtų pakankamai gerai funkcionuoti visuomenėje (Dermontas, 2004). Taip pat socialinė reabilitacija yra bendrojo ugdymo dalis, kuri skatina nuteistųjų aktyvumą, iniciatyvą, kūrybingumą, ugdytojų bei ugdytinių bendradarbiavimą ir bendrą veiklą (Blaževičius ir kt., 2004). Bausmių vykdymo kodekse (2007) socialinė reabilitacija minima kaip viena iš pataisos priemonių. *Apibendrinant, galima būtų teigti, jog vienu iš socialinės paramos teikimo komponentu tampa socialinės pagalbos veiksmų plano parengimas ir jos įgyvendinimas, kurio pagrindą sudaro socialinio darbuotojo asmeninė, socialinė ir vadybinė kompetencijos bei turimi ištekliai ir jų paieška.*

Thomas, Ganster (1995) teigia, kad socialinė parama mažina neigiamus stresorius, kaupiant išteklius. Tai gali būti siejama su asmens patiriamu stresu priimant paskirtą laisvės atėmimo bausmę, taip pat patekus į įkalinimo įstaigą, patiriamais įkalinimo ypatumais ir patiriamais išgyvenimais. Galima teigti, jog asmuo, gaudamas paramą „kaupia atsargas“, kurios gali būti siejamos su tam tikrų įgūdžių įgijimu. Vieni svarbiausių išskirtini gyvensenos įgūdžiai, apimantys socialinius, kognityvinius ir praktines veiklos įgūdžius (Bandzevičienė, 2009). Pastarieji padeda nuteistajam palaikyti arba net sukurti naujus tarpasmeninius santykius, bendrauti, dirbti, spręsti problemas, valdyti savo pyktį ir stresą, tinkamai išreikšti savo mintis ir jausmus, taip pat atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis. Šie įgūdžiai dažniausiai jau yra įgyti prieš patenkant į įkalinimo įstaigą. Tačiau izoliacijos sąlygose jie susilpnėja dėl įkalinimo patirties, susilpnėjusių ar nutrūkusių šeiminių ryšių ar psichinės sveikatos sutrikimų. Todėl siekiant gyvensenos įgūdžius išlaikyti ar tiesiog įgyti juos iš naujo, pataisos įstaigoje vykdomas reabilitacinis darbas vykdant korekcines reabilitacines programas. *Galima prielaida, jog vienu iš*

socialinės paramos komponentu yra socialinių, kognityvinių, praktinės veiklos įgūdžių atstatymas dėl socialinės izoliacijos, esant socialiniams ir psichologiniams praradimams.

Apibendrinant socialinės paramos apibrėžtis ir koncepcijas galima teigti, jog **socialinė parama** – tai formali arba neformali pagalba, kurią sudaro socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės ir pagalbos teikimo būdai, ši parama gali būti derinama tarpusavyje, pasitelkiant materialinius, socialinius, žmogiškuosius išteklius, ir socialinės paramos galutiniu rezultatu turėtų būti sėkminga asmens reintegracija visuomenėje. Apibendrintas socialinės paramos teikimo modelis įkalinimo institucijose pavaizduotas 1 paveiksle.

1 pav. Socialinės paramos teikimo modelis įkalinimo institucijose

Socialinės paramos teikėjais gali būti valstybinės ir nevalstybinės organizacijos. Šeimos, artimų giminaičių, draugų teikiama parama laikytina neformalia pagalba, o organizacijų (darbovietės, įmonės, įstaigos, socialinės institucijos, tame tarpe nevyriausybinių organizacijų) teikiama socialinė parama laikytina formalia pagalba. Socialinės paramos sistemą sudaro socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės ir pagalbos teikimo būdai. Socialinė paramos esminiu komponentu laikytinos teikiamos socialinės paslaugas ir pašalpos bei išmokos, siekiant užtikrinti žmogaus funkcionavimą visuomenėje. Socialinės paramos komponentu tampa nuosekli, nuolat vykdoma programinė veikla. Aktualiu tampa socialinės pagalbos veiksmų plano parengimas ir jo įgyvendinimas, kurio pagrindą sudaro socialinio darbuotojo asmeninės savybės, socialinė ir vadybinė kompetencijos bei turimi ištekliai ir jų paieška. Atsižvelgiant į socialinės paramos modelio kintamuosius galima teigti, jog socialinės paramos tikslu galima įvardinti socialinių, kognityvinių, praktinės veiklos įgūdžių atstatymą dėl socialinės izoliacijos patyrimo, esant socialiniams ir psichologiniams praradimams.

Išvados

1. Socialinė parama – tai formali arba neformali pagalba, kurią sudaro socialinės, ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės ir pagalbos teikimo būdai, derinant tarpusavyje ir pasitelkiant materialinius, socialinius bei žmogiškuosius išteklius, ir socialinės paramos galutiniu rezultatu turėtų būti sėkminga asmens reintegracija visuomenėje. Socialinės paramos teikėjais gali būti valstybinės ir nevalstybinės organizacijos. Socialinė parama taip pat gali būti teikiama pasitelkiant socialinių tinklus, t. y. konkrečius asmenis arba organizacijas.

2. Socialinę paramą sudaro tokie komponentai, kaip nuosekliai vykdoma programinė veikla; socialinės pagalbos veiksmų plano parengimas ir jo įgyvendinimas rengimas; socialinių, kognityvinių bei praktinės veiklos įgūdžių atstatymas, tačiau esminiu socialinės paramos komponentu laikytinos socialinės paslaugos, pašalpos bei išmokos.

3. Viena iš esminių socialinės paramos teikimo sąlygų tampa bendravimas, kuris realizuojamas per socialinę interakciją, nes asmuo, gaunantis socialinę paramą, gali sąveikauti su įvairių sričių specialistais. Efektyvios ir veiksmingos socialinės paramos charakteristika laikoma socialinio darbuotojo vertybės, veiklos įgūdžiai, gebėjimai bei specifiniai vaidmenys.

4. Socialinės paramos charakteristika gali būti socialinio darbo metodų taikymas: individualus socialinis darbas, socialinio darbo su grupe ir socialinio darbo bendruomenėje. Individualaus socialinio darbo pagrindą sudaro interviu, kuriuo siekiama pokyčio būtent to asmens probleminėje situacijoje. Tuo tarpu grupinių užsiėmimų metu, į pagalbos procesą įtraukiami grupės nariai (ne tik socialinis darbuotojas), kurie gali padėti susitaikyti su nepakeičiamais gyvenimo įvykiais ir suteikti palengvėjimą, sprendžiant problemas. Socialinis darbas bendruomenėje taikytinas klientams, siekiant jų integracijos konkrečioje bendruomenėje.

THE DISCOURSE OF THE COMPLEXITY OF THE CONCEPT OF SOCIAL SUPPORT ON THE GROUND OF PRISONS

The article analyzes the concept of social support in semantic and conceptual approaches.

The object of research – the discourse of the complexity of the concept of social support.

The aim of research is to show the characteristics and attributes of social support on the ground of specificity of activities implemented in prisons.

The method of research – concept analysis.

The article aims at answering the problematic question: What are the concepts of social support? How to define social support? What are characteristics of social support?

Conclusions. *By summarizing it can be stated that social support is formal and informal assistance, which includes social, economic, juridical and organizational measures, this support can be combined interdependently, using financial, social and human resources and the outcome of social support should be successful reintegration of people into society. Governmental and nongovernmental organizations can be providers of social support. Social support could be provided using social networks which include concrete people and organizations. Social support consists of such components as: regularly implemented programmes, preparation and implementation of social assistance plans, rehabilitation of cognitive, social and professional skills, but the most important component of social support – social services and benefits. Communication, which is realized through interaction, is considered initial condition for social support. Social worker's values, skills and specific roles could be a characteristic of effective and efficient social support.*

Key words: *social support, concepts of social support, methods of social work, social services, discourse.*

Literatūra

1. Adler P. B., Rosenfeld L. B., Towne N. (1989). *Interplay: The process of interpersonal communication*. United States of America: Holt, Rinehart & Winston.
2. Bartkevičienė A., Žydžiūnaitė V. (2010). *Complexity of the concept of self-directed learning*. Applied research in health and social sciences: interface and interaction, Nr. 1(7), 91-99.
3. Bandzevičienė R. (2009). *Penitencinė psichologija*. Vilnius: MRU leidykla.
4. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
5. Blaževičius J., Dermontas J., Stalioraitis P., Usik D. (2004). *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
6. Butkevičienė R. (2010). *Socialinio darbo interviu*. Kaunas: KMU leidykla.
7. Budde S., Schene P. (2004). *Informal social support interventions and their role in violence prevention: an agenda for future evaluation*. *Journal of interpersonal violence*, 19, 341-355.
8. Cameron G., Vanderwoerd J. (1997). *Protecting children and supporting families: Promising programs and organizational realities*. Hawthorne, NY: Aldine.
9. Colombero G. (2004). *Nuo žodžių į dialogą*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
10. Cullen F. T. (1994). *Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the academy of criminal justice sciences*. *Justice Quarterly*, 11, 527-559.
11. Cullen F. T., Wright J. P., Chamlin M. B. (1999). *Social support and social reform: a progressive crime control agenda*. *Crime delinquency*, 45, 188-207.
12. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
13. Dermontas J. (2004). *Nuteistųjų socialinė rehabilitacija*. *Jurisprudencija*, T. 51 (43).
14. Didysis anglų - lietuvių kalbos žodynas (2002). Vilnius: Alma litera.
15. Donati P. (1982). *I servizi sociali in Italia. Analisi degli obiettivi e degli orientamenti di politica sociale, in P. Donati e G. Rossi (a cura di). Welfare state: problemi e alternative*. Angeli: Milano.

16. DuBois B., Miley K. K. (2008). *Social work An Empowering Profession*. Pearson Education, Inc: United States of America.
17. Farley O. W., Smith L. L, Boyle S. W. (2000). *Introduction to social work*. Pearson Education, Inc: United States of America.
18. Gideon L. (2007). *What shall I do now? Released offenders` expectations for supervision upon release. International journal of offender therapy and comparative criminology*, 43, 43-56.
19. Gvaldaitė L. (2006). *Italijos ir Lietuvos šeimų savipagalbos grupių ugdomosios funkcijos raiška* (Daktaro disertacija, Vilniaus pedagoginis universitetas).
20. Gvaldaitė L., Švedaitė B. (2005). *Socialinio darbo metodai*. Vilnius: Socialinių darbuotojų rengimo centras.
21. Heard D. H., Lake B. (1986). *The attachment dynamic in adult life*. British Journal of Psychiatry, 149, 430-438.
22. House J. S. (1981). *Work stress and social support*. Reading, MA: Addison-Wesley.
23. Jacikevičius A., Gučas A., Rimkutė E. (1986). *Bendroji psichologija*. Vilnius: Mokslas.
24. Jiang S., Winfree L. T. (2006). *Social support, gender, and inmate adjustment to prison life: insights from a national sample*. The prison journal, 86, 32-55.
25. Johnson L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija.
26. Kadushin A., Kadushin G. (1997). *Instructor's manual for the social work interview*. New York: Columbia University Press.
27. Lietuvių- anglų kalbų žodynas (1991). Vilnius: Mokslas.
28. Lin N. (1986). *Conceptualizing social support*. In N. Lin A., Dean W. M. Ensel (Eds.). *Social support, life events, and depression*. New York: Academic Press.
29. Littell J. H., Tajima E. A.(2000). *A multilevel model of client participation in intensive family preservation services. Social Service Review*, 74 (3), 405-435.
30. McCance T., McKenna (1999). *Caring Theoretical Perspectives of Relevance to Nursing*. Journal of advanced nursing 5, 1338-1395.
31. Markevičienė A. (2006). *Komunikacija: samprata ir procesas*. Vilnius: Apostrofa.
32. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
33. Petrauskienė A. (2008). *Mokyklos mediko profesinio vaidmens kompleksiskumas ir raida ugdant mokinių sveikatą* (Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas).
34. Ruth A. (2002). *Towards clarification of the meaning of spirituality*. Journal of Advanced Nursing, 39 (5), 500-509.
35. Sarason I. G., Levine H.M., Basham R. B., ir Sarason B. R. (1983). *Assessing social support: The social support questionnaire-revised (SSQR)*. Journal of personality and social psychology, 44, 127-149.
36. Socialinės paramos koncepcija. Valstybės žinios. 1994, Nr.36-653 (1994-05-13).
37. Socialinių paslaugų įstatymas. Valstybės žinios. 2006, Nr.17-589 (2006-02-11).
38. Stalioraitis P. V. (2006). *Administracinė veikla pataisos įstaigose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
39. Suslavičius A., Valickas G. (1999). *Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams*. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
40. Sutton C. (1999). *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
41. Švedas G. (2007). *Bausmių vykdymo kodeksas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
42. Tarptautinių žodžių žodynas (2004). Vilnius: Alma littera.
43. Thomas L. T., Ganster C. D. (1995). *Impact of family work variables on work family conflict strain: A control perspective. Journal of Applied Psychology*, 80, 6-15.
44. Vaux A. (1988). *Social support: theory, research, and intervention*. New York: Praeger.
45. Večkienė N., Grebliauskiene B., Sokolovienė D., Chreptavičienė V. (1996). *Komunikacija ir bendravimas: sampratų santykio problema socialinių mokslų vystymosi kontekste*. Kaunas: Technologija.
46. Walker L., Avant K. (1995). *Strategies for Theory Construction in Nursing*. (3 rd. ed.). Norwalk, CT: Appleton & Lange.
47. Žydžiūnaitė V. (2005). *Komandinio darbo kompetencijos ir jų tyrimo metodologija slaugytojų veiklos požiūriu. Monografija*. Kaunas: UAB „Judex“.

Įteikta: 2010 m. spalio 4 d.
Priimta publikuoti: 2010 m. gruodžio 2 d.